

Slika 1: Podelitev Tischlerjeve nagrade Nužeju Tolmajerju v Tischlerjevi dvorani v Celovcu (foto: Vincenc Gotthardt, 29. 1. 2022).

Slika 2: Nužej Tolmajer ob podelitvi Tischlerjeve nagrade v Tischlerjevi dvorani v Celovcu z ministrico za Slovence v zamejstvu in po svetu, dr. Heleno Jaklitsch, in sodelavkami inštituta Urban Jarnik (foto: Vincenc Gotthardt, 29. 1. 2022).

ŽIVLJENJE ZA SLOVENSKI JEZIK, KULTURO IN NARODOPISJE NA KOROŠKEM Tischlerjeva nagrada predsedniku Narodopisnega društva Urban Jarnik Nužeju Tolmajerju

Konec januarja je letošnja Tischlerjevo nagrado prejel Nužej Tolmajer, dolgoletni tajnik Krščanske kulturne zveze in sedanji predsednik Narodopisnega društva Urban Jarnik. Nužej Tolmajer je trdne temelje za odnos do slovenskega jezika in kulture in do narodopisja izoblikoval v družinskem krogu. V poklicnem življenju se je za narodopisje zavzemal kot tajnik osrednje kulturne organizacije Krščanske kulturne zveze, leta 2004 pa je postal predsednik Narodopisnega društva Urban Jarnik, ki je pravni nosilec Slovenskega narodopisnega inštituta Urban Jarnik. Leta 2017 je Nužej Tolmajer na Gradu Kromberk v Novi Gorici prejel Murkovo listino za aktiviranje, zbiranje, realizacijo in kontinuirano delo pri ohranjanju koroške kulturne in etnološke dediščine.

Leta 2013 je Tolmajer prejel Zlati častni znak za zasluge za Republiko Avstrijo za svoje življenjsko delo na področju kulture. Pa vendar je Tischlerjeva nagrada nekaj posebnega, saj jo je med drugim dal pobudo zanj tudi nagrajenec sam. Spominja se, kako se je zamisel o Tischlerjevi nagradi rodila že ob Tischlerjevem pogrebu. Nužej Tolmajer je doživel, kako so nemški skrajneži želeli preprečiti, da bi bil Joško Tischler pokopan v družinskem grobu na pokopališču v Žrelcu. Sam pravi: »*To me je tako prizadelo, da sem rekel Francu Kattnigu¹ in Janku Zerzerju², da je treba nekaj narediti v spomin na to veliko osebnost koroških Slovencev.*

Sam sem mislil bolj na obširno publikacijo, pa je od Kattniga prišla zamisel, da je treba po Tischlerju poimenovati nagrado» (Spletni vir 1).

Dr. Tischler s strani Avstrije, še manj pa s strani Dežele Koroške, ni bil deležen nikakršnega priznanja. Predlog je obležal v predalu. S strani bivše Jugoslavije je dobil vidno državno priznanje (Tolmajer 2022: 1).

Ko so mediji začeli poročati, da je letošnji prejemnik Tischlerjeve nagrade Nužej Tolmajer, so mu začeli ljudje na Facebooku množično čestitati in ugotavljati, da gre nagrada v prave roke in da si je »Nužej to že davno zaslužil«. Tudi Narodnemu svetu koroških Slovencev in Krščanski kulturni zvezi, ki podeljujeta nagrado, je bilo vsa leta jasno, da Nužeju Tolmajerju ta nagrada pripada. Odborniki pa so zanj izbrali posebno leto – leto spomina na 80-letnico pregona koroških Slovencev, leto, v katerem bo Nužej Tolmajer praznoval osemdeset let.

Rojen pred osemdesetimi leti v taborišču

V času najhujše strahovlade se je Nužej Tolmajer rodil v nemškem taborišču, zato naj bo njegovo življenje tudi spomin in opomin. V pismu Darki Zvonar za *Sobotno prilogo Večera*, 5. avgusta 2017, je zapisal:

Doma sem v Verovcah, fara Radiše, občina Žrelec, rodil pa sem se v taborišču Frauenaaurach v Erlangnu kot sin pregnanke Marije Tolmajer, ki je bila izgnana z mojo 14-mesečno sestro Marjanco in očetovo teto Mojco Orlič. Vse tri so gestapovci 14. aprila ob rani uri zjutraj

1 Nekdanji vodja Mohorjeve založbe.

2 Nekdanji predsednik Krščanske kulturne zveze.

odpeljali. Mama je padla v nezavest, takšno so jo naložili na konjsko vprego in jo odpeljali do tovarnjaka na gorski cesti. Zbudila se je šele v zbirnem taborišču v Celovcu. Z nami sta bila tudi očetov polbrat Nužej Wieser in mati, moja babica, Ana Wieser. Oče je bil leta 1941 kot vojak po sili vpoklican v nemško vojsko.

O pregonu si doma z mamo v moji mladosti nismo upali govoriti. Če je kdo kaj o tem vprašal, je mama padla v nezavest, prav tako, če je prišel tuj pismonoša ali policist, ko je zagledala nenapovedano uniformo.

Ko smo se junija 1945 vrnili domov – oče se je vrnil iz ruskega ujetništva januarja 1946 – so bili na domačiji nastanjeni Nemci iz Kanalske doline. Po vrnitvi je bilo gospodarsko poslopje podrt in hiša opustošena, zato smo nekaj časa stanovali pri maminih starših. To travmo smo otroci vseskozi doživljali doma. Danes, ko sem sam, mi večkrat prihaja v zavest to kruto obdobje, ki nas je zaznamovalo. Oče je, ko se je vrnil iz ujetništva, rekel, »da pozabimo naj ne, odpustimo pa ja.« (Tolmajer 2017)

Ohranjanje spomina na nasilni pregon v družini in javnosti

Njegov oče, kulturnik in politik Janko Tolmajer, je bil aktiven v Zvezi izseljencev. V slovenskem listu *Naš Tednik* z dne 29. julija 1965 najdemo njegovo poročilo o občnem zboru Zveze izseljencev v gostilni Miklavž v Bilčovsu. Janko Tolmajer v prispevku ob takratni dvajsetletnici vrnitve iz raznih taborišč omenja tudi žalostni trenutek, ko so tedanje oblasti 17. julija 1945 v Beljaku izseljence zadržale in jih hotele vrniti nazaj v Nemčijo. Na občnem zboru pa pretresljivo ugotavlja: »Želimo odboru, da bi mogel poživeti med izseljenci zavest, da je bilo trpljenje vseh, posebej tistih, ki so morali za narod dati celo svoje življenje, da je bilo trpljenje tisto bogastvo, na katerem naj mi gradimo, predvsem pa naša mladina, ki je naša prihodnost« (Tolmajer v Inzko 2022: 2).

V svojih zahvalnih besedah ob podelitvi Tischlerjeve nagrade je Nužej Tolmajer o ohranjanju spomina na nasilni pregon koroških Slovencev in Slovenk zapisal:

Meseca aprila letos bo minilo 80 let, odkar so iz domov Roža, Zilje in Podjune pregnali koroške Slovenke in Slovence. Že leta 1946 smo se zbrali izseljenci – tudi naša družina je bila prisotna – da bi v stolnici prisostvovali sv. maši, pa so jo prepovedali. Dr. Joško Tischler je šel v prvo klop in na glas molil rožni venec. V kinodvorani v Šentrupertu naj bi bilo zborovanje, pa so nas gasilci brizgali z vodometa in nas pregnali.

Ob 40-letnici pregona leta 1982 sem za binkošti organiziral potovanje pregnancev in svojcev v kraje, kjer smo bili nastanjeni v taboriščih: v Frauenaarach, Hesselberg, Schwarzenberg in Eichstätt. Bilo jih je dva avtobusa.

Leta 1962 je bila meseca aprila prva skupna spominska svečanost v Domu glasbe v Celovcu. Pred tem je daroval

sv. mašo škof dr. Jožef Köstner. V pridigi se je opravičil za krivice, ki jih je storila koroška Cerkev koroškim Slovincem, predvsem s tem, da je prepovedala sv. mašo v stolnici. Spominsko svečanost so organizirali Narodni svet koroških Slovencev, Zveza slovenskih organizacij, Krščanska kulturna zveza, Slovenska prosvetna zveza, Zveza pevskih društev in Zveza slovenskih izseljencev. Poleg govornikov so nastopili združeni zbori, ki so jih vodili Tomaž Holmar, Hanzi Gabriel, Vladimir Prušnik, Foltej Hartman in Pavle Kernjak.

Tudi škof Alois Schwarz se je pri sveti maši v stolnici ob 70-letnici izseljevanja koroških Slovencev opravičil.³ Pri prireditvi v Domu glasbe je škof Schwarz položil nagelj, ki je predstavljal izseljene slovenske družine in je padel na tla, spet nazaj na oder. Bila je to javna gesta spoštovanja. (Tolmajer 2022: 10)

Nadalje pa Nužej Tolmajer ugotavlja:

Kaj pa Koroška? Nisem slišal nobene besede obžalovanja s strani deželnih politikov za to, kar se je godilo med drugo svetovno vojno. Nisem videl še nobenega politika, da bi položil venec selskim žrtvam ali pa na grob hčere in matere Mičejevih v Šentvidu v Podjuni, ki sta bili obglavljeni. Nisem še videl, da bi kdo položil venec prvi žrtvi nacizma, duhovniku, kulturniku, politiku, gospodarstveniku Vinku Poljancu, ki so ga v zaporu zastrupili. Društvo SPD Vinko Poljanec, ki nosi njegovo ime, skrbi za to, da je vsako leto spominska maša in na grob položijo cvetje. Vsi koroški Slovenci bi se morali vsako leto spomniti žrtev nacizma s sveto mašo in z nageljnomo na grob teh žrtev. Nisem še tudi slišal, da bi bili zastopniki Dežele položili venec na partizanski grob. (Tolmajer 2022: 10)

Novo življenje po vojni – narodno politična in kulturna šola v družini

Kulturno in versko in življenje Nužeja Tolmajerja se je oblikovalo v domači hiši. Oče in mati sta mu posredovala verske in kulturne vrednote. Tako je že v rani mladosti nastopal na gledališkem odru, v nekdanjem farovškem hlevu, sedanjem kulturnem domu. Pevsko ga je oblikovala mati, ki je bila čudovita pevka, v družini so skupaj prepevali, predvsem ob praznikih. Oče je bil zelo zagnan kulturnik. Ob nedeljah so po kosilu morali otroci glasno brati iz slovenskih časopisov, iz glasila *Otrok božji* in šolskega lista *Mladi rod*. Oče je veliko pozornost polagal na slovenski jezik in skrbel je, da so se izobraževali ob šoli. Poslal ga je na polletni tečaj na orglarski šoli na Kamnu in na polletni tečaj slovenske kmetijske šole v Tinjah, kjer je poleg strokovne dobil tudi kulturno izobrazbo (Tolmajer 2017). Gledališče in petje in slovenska beseda so bili temelji, na

3 Kot prvi predstavnik škofije je prosil za odpustanje vse, ki so morali trpeti tudi zaradi krivičnih dejanj in odločitev cerkvenih oblasti.

katerih je Nužej Tolmajer gradil »narodovo omiko« v številnih funkcijah, ki jih je opravljal, predvsem pa kot tajnik Krščanske kulturne zveze in kot predsednik Narodopisnega društva Urban Jarnik.

Slovenec pri vojaščini in v delavskem okolju

Pri služenju vojaškega roka je občutil, kakšno sovraštvo je imela vojaška oblast do Slovencev. V raznih govorih so vedno znova opozarjali, »da prihaja sovražnik z juga«, govorili so o prvi svetovni vojni, o soški fronti, o obrambnih bojih in koroškem plebiscitu, o drugi svetovni vojni in partizanih. Da bi bil Hitlerjev režim kaj zakrivil, o tem niso slišali nič (Tolmajer 2017).

Nužej Tolmajer, ki sodi med najbolj prepoznavne kulture na Koroškem, je začel svojo poklicno pot kot delavec v tovarni usnja Hans Neuner v Celovcu, ker od hribovske kmetije ni bilo mogoče živeti. Večina delavk in delavcev je znala slovensko, ni pa naletel na nikogar, ki bi bil zaveden Slovenec in bi tudi doma govoril slovensko.

V pismu Darki Zvonar, objavljenem v *Večeru*, pravi:

V našem oddelku nas je bilo 50 moških. Izvedeli so, od kod prihajam, da je oče aktiven Slovenec ter da sem tudi sam aktiven v kulturnem in verskem življenju koroških Slovencev. Začeli so me zmerjati: »čušč«, »jugo«, »Tito«, »pojdi nazaj čez mejo« ipd. Šele čez nekaj časa me je kolega opozoril, da vse o mojem življenju in življenju naše družine »izdaja« nekdo iz zavedne slovenske družine, ki je bil pred vojno celo aktiven igralec in pevec v slovenskih vrstah, po vojni pa si je priimek prepisal v nemško obliko.

Ko so me nekoč spet psovali, sem se opogumil in se javno zahvalil temu delavcu, da me izdaja kot Slovenca. Na ves glas sem zavpil, da sem to, kar sem, in da bom ostal to, kar sem. Še zdaj ne vem, od kod sem dobil korajžo, da sem glasno izpovedal, kar sem mislil, in se javno izpostavil kot Slovenec. Od takrat najprej sem imel mir, le redko je še kdo rekel kakšno psovko. Potem sem bil celo izvoljen v sindikat. (Tolmajer 2017)

Nužej Tolmajer se je zavedal, kako se je večina rojakov, ki so zapustili svoje kmečke domove, narodno spreobrnila in se prilagodila na nemško delavsko okolje. Mladina, ki ni dobila dela v obratih, ki so bili pozitivni do koroških Slovencev, je bila izpostavljena hudemu pritisku.

Narodno politično in kulturno delo

V šestdesetih letih je bil Nužej Tolmajer tajnik Slovenskega prosvetnega društva Radiše. Novembra leta 1965 sta ga Valentin Inzko starejši, ki je bil predsednik Narodnega sveta koroških Slovencev, in Pavle Zablatnik, ki je bil predsednik Krščanske kulturne zveze, nagovorila, če bi bil pripravljen prevzeti poldnevno službo pri KKZ in poldnevno službo pri NSKS. Ta izziv je sprejel s pristankom bodoče žene. Tako je začel službo pri Narodnem svetu, kjer je zbiral člane in

članarino. Polovično službo pri KKZ so financirali člani društva in člani farnih mladlin. 27. decembra 1965 je bil izvoljen za tajnika KKZ in to funkcijo je opravljal do marca leta 2004. Od leta 2004 naprej je predsednik Narodopisnega društva Urban Jarnik.

V obeh funkcijah je Nužej Tolmajer razvil vsebinsko široko in ideološko odprto kulturno in narodopisno dejavnost. Vse ga je zanimalo, za vse se je navdušil, za vso dejavnost je razvil poseben čut, za vse se je ogrel, predvsem pa je vse tudi izpeljal kot odličen organizator in mentor. Tudi sam je poprijel za vsako delo, če je bilo treba prevažati lutkarje, iskati informatorje in informatorke na terenu ali gradivo po arhivu. Predvsem je imel na skrbi finance, prošnje in poročila, zato je bil in je iskreno hvaležen vsaki ustanovi, ki je podprla in podpira kulturne dejavnosti. Obračal se je tudi na domača podjetja in banke in od njih prejemal podporo za kulturne dejavnosti, ki si jih je močno prizadeval uresničiti.

Kot politični tajnik pred sodiščem

Kot tajnik Narodnega sveta koroških Slovencev je bil Nužej Tolmajer odgovorni urednik slovenskega časopisa *Naš Tednik*, zaradi česar ga je koroški Heimatdienst štirikrat tožil. Bil je tudi obsojen in zapisan v kazenski seznam. Branil pa ga je vedno – in to zastonj – odvetnik Janko Tischler, brat Joška Tischlerja. Tudi oče Nužeja Tolmajerja, Janko Tolmajer, je bil dolga leta odgovorni urednik *Našega Tednika* in je zato večkrat stal pred sodnikom (Inzko 2022: 2).⁴

Spomin na dr. Joška Tischlerja

Dr. Joška Tischlerja je Nužej Tolmajer spoznal že v rani mladosti. V kmetijski šoli v Tinjah je Joško Tischler fantom nekega popoldneva v šolskem letu 1958/59 govoril o svojem delu med vojno in po njej. Tolmajer ne bo pozabil, kaj je Tischlerjev oče dal sinu Jošku na pot, ko ga je s konjsko vprego peljal do beraškega križa ob glavni cesti iz Velikovca v Celovec. Rekel mu je: »Jozi, na dom in na Boga ne pozabi.«

S Krščansko kulturno zvezo je bil dr. Tischler povezan kot član nadzornega odbora. Ko je bil v zasluženem pokoju, je neštetokrat prihajal v pisarno k Nužeju Tolmajerju. Večkrat sta bila navzoča tudi njegov najožji sopotnik, dr. Vinko Zwitter, in Milka Hartman, ki ji je pomagal v težkih časih. Dr. Tischler je bil velik dobrotnik, saj je podpiral revne dijake in jim plačeval bivanje v Mohorjevih dijaških domovih, kot so to delali tudi njegovi sopotniki dr. France Cigan, prof. Joško Hutter, dr. Janez Polanc in še vrsta drugih. Ko je Joško Tischler iz zdravstvenih razlogov moral nehati kaditi, je rekel sestri Lamberti Lučovnik: »Sedaj pa bom še enega dijaka lahko podpiral« (Tolmajer 2022: 1).

4 Oče Janko Tolmajer je leta 1965 kandidiral tudi na deželnozborskih volitvah, saj je Narodni svet nastopil samostojno z Volilno skupnostjo. Glavni kandidat je bil »Črčej«, gospod Mirko Kumer. Dobil je 4.272 glasov.

Kot kulturnik vsestransko dejaven

Pobudniki številnih dejavnosti pri Krščanski kulturni zvezi so bili Franc Kattinig, Janko Zerzer in Nužej Tolmajer na pohodih in sestankih. »Trojica«, kot so se imenovali, je zasnovala pomembne dolgoletne stalnice Krščanske kulturne zveze: teden mladih umetnikov na Reberci, jezikovne počitnice v Novem mestu, gledališke delavnice v Fiesi in Ankaranu, glasbene delavnice, literarne natečaje za mlade, govorniški natečaj ob Tischlerjevi nagradi in Tischlerjevo nagrado, Einspielerjevo nagrado za nemško govoreče, ki se pošteno trudijo za enakopravnost slovenskega jezika in kulture, iniciativo Sloveščina v družini, ki skrbi tudi za ohranjanje slovenskih narečij na Koroškem, filmsko dejavnost, potopise po koroških poteh in še bi lahko naštevali. Teden mladih umetnikov na Reberci v sodelovanju s Poldejem Zundrom in Katoliško mladino vsako leto privabi številne otroke, ki z navdušenjem sodelujejo in prihajajo vsako leto, dokler niso prestari.

Kot tajnik Krščanske kulturne zveze je Nužej Tolmajer največjo skrb posvečal mladini in je skušal po svojih močeh postoriti vse, da bi mladina govorila slovensko narečje, da bi se mladi naučili slovenskega knjižnega jezika in da bi kulturno ustvarjali na področjih gledališča, glasbe, filma in literature. Izredno ga veseli, da vnuki in vnukinje z otroki govorijo slovensko tudi v nemškem okolju.

Prav tako si je prizadeval za sodelavke in sodelavce pri Krščanski kulturni zvezi, ki jih je nastavil in vključil v delo, da so skrbeli za področja gledališča, izobraževanja odraslih in mladinskega dela, kar so bila glavna težišča Krščanske kulturne zveze. V osemdesetih letih se je tudi trudil zaposlovati brezposelne dvojezične učiteljice in učitelje. Poskrbel je tudi za to, da je Krščanska kulturna zveza dobila civilnika.

Otroško in mladinsko lutkovno in amatersko gledališče

Mlade je spodbujal predvsem na gledališkem področju. Vzorniki so mu bili kaplan Ivan Matko, župnik Vinko Zaletel, Janko Ogris starejši v Bilčovsu, mlada kaplana Peter Sticker in Poldej Zunder ter France Cigan, ki je v domu Haimlinger že takoj zgradil improviziran oder. Ko je pokojni slavist in prevajalec, Erich Prunč, moral zapustiti gimnazijo na Plešivcu in je nadaljeval šolanje na nemški gimnaziji, se je vključil v gledališko dejavnost v Haimlingerju in ustanovil Oder mladje. Z raznimi predstavami, npr. z Molièrovo igro Scapinove zvijače, z Lipuševim Mrtvim oznanilom in Smoletovo Antigono, so nastopali po vsem Koroškem (Tolmajer 2022: 2).

Krščanska kulturna zveza in Slovenska prosvetna zveza sta leta 1974 povabili lutkovno gledališče Maribor na gostovanje na Koroško. Bil je 21 gostovanj pri društvih. Na gostovanju v Pliberku je ravnatelj Lutkovnega gledališča v Mariboru Bojan Čebulj ponudil pomoč, če bi na Ko-

roškem ustanovili lutkovno skupino. Pobudo so pri KKZ navdušeno sprejeli. Gospod Čebulj je za prvo predstavo dvakrat prišel na bralne vaje. Kasneje sta prišla tudi Tine in Breda Varl, in od takrat najprej na Koroškem poteka neprekinjena lutkovna dejavnost, ki bo kmalu praznovala 50 let, svoj višek pa je dosegla z organizacijo vsakoletnega mednarodnega festivala Cíkl Cakl v Šmihelu (Tolmajer 2022: 2).

Na predlog Nužeja Tolmajerja so se mladinske skupine pomenovale Lutke mladje (1975), Oder mladje (1977), kasneje Film mladje in Kabaret mladje. To so bili pomembni mejniki, ki so v kulturno ustvarjalnost pritegnili mlade.

Breda Varl je v svoji lavdaciji o razvoju gledališke dejavnosti na Koroškem ob podelitvi Tischlerjeve nagrade izpostavila: »Ne bom začela z letnico 1974, ampak bom potovala nazaj k njej. Zakaj? Zato ker se po toliko letih dela na Koroškem resnično zavedam, kako plodno seme je bilo takrat posejano po celotnem etničnem ozemlju« (Varl 2022: 1).

Lutkarji so danes uredniki in urednice na radiu in televiziji avstrijske radiotelevizije ORF, profesionalni igralci in igralkke, režiserji, scenografi, napovedovalci, glasbeniki, učitelji, sodniki, zdravniki, društveniki idr. Šli so skozi šolo lutkarstva, ki je bila predvsem pomembna šola jezika in javnega nastopanja (Varl 2022: 1).

Breda in Tine Varl sta nadaljevala lutkovno dejavnost v okviru Slovenskega kulturnega društva Celovec. Tudi pri začetkih mednarodnega lutkovnega festivala Cíkl Cakl v Šmihelu je Tine Varl zastavil močno besedo.

Dve predstavi sta Nužeju Tolmajerju posebej pri srcu, ker sta bili še posebej kakovostni in navdušujoči. Gabriel Lipuš je leta 1991 uglasbil otroško povest Juri Muri v Afriki in k sodelovanju povabil odličnega igralca Poldeta Bibiča. Predstave so bile po vsem Koroškem in v Ljubljani. Po zelo uspešnih nastopih je bila izražena želja, da bi se lotili muzikala. Premiera je bila v Železni Kapli, sledili so nastopi drugod na Koroškem, v Ljubljani ter v Mariboru v okviru spremljevalnega programa na Borštниковem srečanju. Tam je bil navzoč tudi avtor Tone Pavček (Tolmajer 2022: 2).⁵

Idejo za drugo lutkovno predstavo je dal Marjan Pungartnik, tajnik Zveze kulturnih društev Maribor, ki je napisal igro s koroško tematiko z naslovom Sonček, kje si? Dramaturško je igro postavil na oder Marjan Belina, režiser pa je bil Tine Varl. Za sceno je bil pristojen Pavel Polak iz Češke, lutke je osnovala in izdelala Breda Varl, glasbo pa sta prispevala Roman Verdel in Boris Roškar. Predstava je krstno izvedbo doživela leta 1994 v Mestnem gledališču v Celovcu, sledile so ponovitve za šolsko mladino iz celotne južne Koroške. To je bila posebna predstava ob 20-letnici gledališke dejavnosti na Koroškem (Tolmajer 2022: 2–3).

⁵ Dramaturg Marjana Belina je povest dramaturško priredil, Tine Varl je prevzel režijo, Breda Varl je osnovala in izdelala lutke, Minka Veselič pa je prevzela odrski gib.

Na področju mladinskega gledališča na Koroškem je začel delovati Franci Končan. Prva mladinska gledališka predstava je bila Hiša tete Barbare Svetlane Makarovič. Tudi ta predstava je gostovala po vsem Koroškem, nato pa so se vrstile gledališke predstave v režiji Francija Končana. Ta je prevzel režijo pri kulturnih društvih v Selah in Vogrčah, kjer so vzbudile pozornost predstave na prostem (Tolmajer 2022: 3).

Gledališki praznik v Mestnem gledališču v Celovcu

8. decembra 1967 je Slovensko stalno gledališče iz Trsta v Mestnem gledališču v Celovcu uprizorilo predstavi Mahničev pasijon in Vinska trta. To je bilo prvo slovensko poklicno gledališče, ki je gostovalo v Celovcu. Leta pa 1968 je bila v Trstu z igralci iz Šentjakoba uprizorjena Miklova Zala v režiji Janka Janežiča. Leta 1994 je v Trstu gostovala tudi lutkovna predstava Sonček, kje si? (Tolmajer 2022: 9).

Obnovitev ljudskih iger na Kostanjah

Krščanska kulturna zveza je dala pobudo, da so na Kostanjah ponovno postavili na oder Drabosnjakova dela. Drabosnjaka so pred tem raziskovali razni strokovnjaki: France Kotnik, Niko Kuret, Bruno Hartmann, predvsem pa dr. Pavle Zablatnik. Dr. Herta Maurer-Lausegger, ki je po študiju vodila etnološki oddelek pri KKZ, je skrbela za transkripcije Drabosnjakovih besedil. Franci Končan je bil pripravljen prevzeti režijo iger.

Najprej je KKZ leta 1987 postavila na oder Drabosnjakovo Pastirsko igro. Povabili so Lajka Milisavljeviča, ki je poznal »pastirske pesmi«, ki jih je dr. Cigan zapisal v letnih poročilih Slovenske gimnazije, in jih je vključil v igro. Premiera je bila v cerkvi v Šentilju, sodelovali so pevci iz Roža in z Gur. Predstave so bile še v Šentprimožu, Mariboru in Ljubljani. Režiser Franci Končan je za scenarista predlagal dipl. inž. Viktorja Molka, za kostume pa odlično kostumografinjo prof. Alenko Bartl. Igralke in igralce je Nužej Tolmajer poiskal po Rožu in na Gurah.

Leta 1990 so nadaljevali z Drabosnjakovim Pasijonom. Za scenarista je Franci Končan tokrat predlagal Saša Kumpa, za glasbo je bil pristojen Lajko Milisavljevič, peli so pevke in pevci z Gur in iz Roža. Igro smo uprizorili na Kostanjah. Vrstile so se številne ponovite. Kot zadnjo igro je KKZ v Šentjakobu v Rožu na oder postavila še Igro o izgubljenem sinu. Na univerzi v Celovcu pa je leta 1987 potekal simpozij o Drabosnjaku (Tolmajer 2022: 3).

Breda Varl je v lavdaciji izpostavila:

Upam samo, da se zavedaš, kakšne sledi je tvoje delovanje, tvoj pristop k ljudem vseh starosti, s podeželja ali mestnega okolja, preprostih ali akademsko izobraženih, pustilo na Koroškem!? Ozri se nazaj in videl boš, da se vsega tega preprosto ne da izbrisati. [...] Nagovoril pa si mnoge, jih ozavestil in jim pustil pečat ali vsaj prijeten spomin na neko obdobje. Dejavnosti, kot sta lutkovna

in gledališka, za katere si se tako močno zavzemal, sta v teku let prerasli v množični. Ob tem pa kvalitetno rasli in že pred leti presegli ljubiteljski nivo. Danes se mirno postavljajo ob bok poklicnim uprizoritvam za mlade tako v Avstriji kot v Sloveniji. S tem mislim tako na predstave v celoti kot tudi na posameznike, ki te raznolike zgodbe pripeljejo pred občinstvo. (Varl 2022: 2)

Koroška pesem – ljudska in umetna

Nužej Tolmajer je pri Krščanski kulturni zvezi med drugim spodbudil izid glasbenih zapuščin glasbenih ustvarjalcev Franceta Cigana in Jerka Bezića, Antona Nageleta, Mira in Pavla Kernjaka, Silva Miheliča in Milke Hartman. Vključeval je glasbenike, pevovodje in glasbene urednike s Koroške Berteja Logarja, Jožka Kovačiča, Jožeta Ropitza, Lenčka Kupper, Janeza Petjaka, Miha Sadjaka in Edija Oražeta in iz Slovenije Egija Gašperšiča, Lajka Milisavljeviča, Jožka Kerta, Mitje Gobca, Mirka Cudermana, Jasno Nemec Novak in druge.⁶

Poznanstvo med Nužejem Tolmajerjem in prof. Egijem Gašperšičem traja že od leta 1963. Takrat je bilo prvo gostovanje zbora iz Kroke na Radišah. Radišani so nato gostovali v Kropi, Kroparji pa na Radišah. Egi Gašperšič je spremljal delo Krščanske kulturne zveze in prinašal priredbe na KKZ. Brat Nužeja Tolmajerja Hanzi Tolmaier, ki je bil odgovoren za oddelek Slovenske glasbene šole na Radišah, ga je prosil, da je priredil pesmi za flavte in za petje. Prof. Gašperšič je glasbeno gradivo prirejal tudi za Slovensko glasbeno šolo (Tolmajer 2022: 3–4).

Tudi prof. Gašperšič se je v lavdaciji spomnil dolgoletnega poznanstva:

Drugo leto bo minilo šest desetletij mojega znanstva z Nužejem Tolmajerjem. Od takrat je nenehno dokazoval, kako spreten in vztrajen je v tkanju niti med ljudmi na Koroškem. Vidna je bila njegova zlitost tako z »malimi« ljudmi kot tudi z intelektualci. Dogajala se je zgodba z mnogimi prizori in dejanji, zdaj kot v zakulisju, potem pri odprtem odru. Ostajal je na svoji poti in mnogokaj postoril, da kulturni svet koroških Slovencev ni le privešek v deželi. Ta bi bila brez slovenskega življa osiromašena. (Gašperšič 2022: 2)

6 Zavedal se je pomembnosti ustvarjalnosti domačih avtorjev in se zavzel, da je Krščanska kulturna zveza začela izdajati zbirke z njihovimi skladbami. To so bile torej zbirke, posvečene posameznikom, poleg njih so izhajale tudi zbirke, v katerih je bilo več avtorjev – to so bile predvsem izdaje ljudskih pesmi. Med tistimi, ki so dobili svoje zbirke, so bili France Cigan (12), Engelbert Logar (7), Milka Hartman (7), Anton Nagele (7), Pavle in Miro Kernjak (3), Silvo Mihelič, Lenčka Kupper (5), Janez Bitenc, Janez Petjak, Jožko Kovačič (2), Edi Oraže, Jože Ropitz, Valentin Polanšek, Lajko Milisavljevič in Egi Gašperšič; na svojo še čaka Franc Rauter. Tri zbirke so priobčile skladbe avtorjev, živečih v tujini. Druge izdaje so bile še *Otroška pesmarica Sijaj, sijaj sončece, Po sledih tamburaštva na Koroškem* in tri zbirke priredb ljudskih (*Čej so tiste stazice, Dečva, to ma povej, Jas pa puaba nač nemam*) (Gašperšič 2022:1).

Slika 3: Nužej Tolmajer ob podelitvi Tischlerjeve nagrade v Tischlerjevi dvorani v Celovcu z vnuki in pravnuki (foto: Vincenc Gotthart, 29. 1. 2022).

V lavdaciji je prof. Egi Gašperšič povzel izreden pomen nagrajenčevega dela na glasbenem področju:

Nužej Tolmaier, dolgoletni tajnik KKZ (1965 do 2004), vsestranski poznavalec in soustvarjalec kulturne dejavnosti koroških Slovencev, se je opazno vpisal med tiste, ki so veliko storili za ohranjanje minulih dosežkov, obenem z dejavno sedanostjo skrbeli za nove rodove.

Ni delal razlik med različnimi področji kulturnega do-gajanja, a kot navdušen pevec se je izrazito posvečal koroški glasbeni ustvarjalnosti in poustvarjalnosti. Bil je pobudnik in tudi aktivno vpet v raziskovanje glasbenega izročila, prav tako se je zavzemal za strokovno raziskovanje in objavljanje glasbenega opusa sodobnih koroških avtorjev. Tudi na mlade ni pozabljal in je spodbujal organizacijo glasbenih delavnic, seminarjev in Srečanj otroških in mladinskih zborov, vneto je sodeloval v prizadevanjih, da je v deželi začela delovati Slovenska glasbena šola. Tudi tradicionalni koncerti Koroška poje so imeli njegov pečat. Zavzemal se je, da bi glasbene skupine pogosto posegale v bogato zakladnico ljudskega izročila, s poudarkom, da to ni le ozko koroška zapuščina, ampak je nadvse pomembna sestavina celotne slovenske glasbene preteklosti in sedanosti.

Vsega tega ni počel za pisarniško mizo, saj je veliko časa preživel na terenu med ljudmi, od katerih je zapisoval, snemal in nabiral gradivo za načrtno raziskovanje in objavljanje vsakovrstnih izsledkov svojega dela.

Mnogokje je pregledoval arhive, tudi stare, dostikrat že spregledane, malodane pozabljene pisane vire; obiskal številne domove, poslušal, zapisoval in snemal pri pevkah in pevcih, ki so bili največkrat že v visoki starosti; brskal po ostarelih ostankih – tako se je rojevala zavest po načrtni obdelavi zanimivega gradiva, za arhiv ali tudi za oživitvev in novo življenje. (Gašperšič 2022: 1)

Nužej Tolmajer je kot tajnik KKZ in predsednik Narodopisnega društva Urban Jarnik spremljal nastanek številnih publikacij, za katere je skrbel kot organizator, ki je nago-varjal avtorje in urednike, iskal informatorje, se zanimal za arhivsko gradivo, skrbel za lektorje, oblikovalce, finance in še bi lahko naštevali. Prav posebna pa je njegova pesmarica *Tiha zemlja* s pesmimi z Radiš in iz okolice, kjer je bil Nužej Tolmajer sam v vlogi urednika. Prav tako zavzeto kot vedno je tokrat sam iskal arhivsko gradivo, snemal ljudi na terenu, zbiral podatke, sestavljal biografije, razmišljal o vsebini, urejeval gradivo – in pesmarica je rasla, ob njej pa so izšle še tri zgoščenke. Tako je izkazal najbolj čisto ljubezen do svojih Radiš, do svojega ljubelega doma. Nužej Tolmajer je v knjigo vlil so svojo srčno kri, v zavesti, da je slovenska pesem v taborišču dajala up na svetlejšo prihodnost doma (Piko-Rustia 2022: 5).

Ko je Nužej Tolmajer našel na podstrešju skladbe pozabljenega glasbenega akademika prof. Antona Nageleta, je prosil prof. Egija Gašperšiča, da prevzame uredništvo glasbenega dela. Nešteto ur je sedel, da je razvozlal Na-

geletove rokopise. Ta zapuščina je velik dragulj, ki obsega duhovne in posvetne pesmi ter instrumentalno glasbo in samospeve. Jasna Nemeč Novak je za zbornik o Nageletu prevzela raziskavo o življenju in rodu Antona Nageleta, ki jo je razširila na predstavitev pevske kulturne dejavnosti koroških Slovencev v 20. stoletju. Nageletove samospelave (in nekaj Ciganovih) sta na koncertu V tujini doma v Dvorani fresk v Vetrinju izvedla Bernarda Fink Inzko in Marko Fink, ob klavirski spremljavi Nataše Valant. Izšla je tudi zgoščenka Nageletovih pesmi (Tolmajer 2022: 3–4).⁷ Egi Gašperšič je sodeloval tudi pri pripravi zbirke *Dr ba Zila kna biva – Ljudske pesmi z Zilje* iz zapuščine Lajka Milisavljeviča, ki je izšla leta 2014. V njej je več kot 400 eno- do štiriglasnih napevov z Zilje, ki jih je Lajko Milisavljevič v obdobju 1969–1999 posnel v raznih krajih Zilje, v Podklostru in Bekštanju. Zbirka je dragocen vir za zborovodje, ki bi radi popestrili svoje sporede z izvedbami ljudskega eno- ali večglasja, pa tudi za skladatelje, ki iščejo napeve za zborovske priredbe. V zapuščini Lajka Milisavljeviča je ohranjenih še več kot 300 neobjavljenih pesmi iz Roža in več kot 400 pesmi iz Podjune, ki pričajo o bogati pevski in jezikovni kulturi obeh dolin. To gradivo inštitut Urban Jarnik pripravlja za tisk.

Nužej Tolmajer se v zahvalnih besedah ob podelitvi spominja pomembnega srečanja z glasbeno urednico Jasno Nemeč Novak:

Septembra leta 1976 me je klicala Jasna Nemeč, da bi se rada srečala z menoj. Bil sem slučajno na drugi lutkovni gledališki delavnici v Dolenjskih Toplicah. Povedala mi je, da ima nalogo snemati koroške zборе in me prosila, da bi ji pomagal organizirati termine in podobno. To je bilo dogovorjeno tudi s Slovensko prosvetno zvezo, z Andrejem Kokotom, ki je že imel kamero s strani RTV SLO, da je snemal kulturne prireditve. Žal pa tisti čas ni snemal zborov in kulturnih dejavnosti Krščanske kulturne zveze. Zato sem bil presenečen nad povabilom in sem to zelo rad sprejel. Že meseca novembra je prišla ekipa RTV SLO. Ves teden so snemali zборе. Začeli so v Selah. Jasna Nemeč Novak je bila urednica, njen mož Slavko Nemeč pa snemalec. Režiserja Igor Prah in Igor Košir sta delala izmenično. Prvič sem videl, kako potekajo snemanja. Tudi naši zbori so bili prvič pred kamero in so žareli. Prevzel sem organizacijo. Bilo je enkratno ozračje. Spoznali so mene ter pevke in pevce. Organiziral sem prenočišča, noči so bile svetle in rodile so se marsikatero pobude, npr. gostovanje Janeza Bitenca ali kantavtorice Mateje Kolečnik na Koroškem. Čez nekaj let se je RTV Slovenija odločila, da bo snemala osrednji koncert Koroška poje, urednica je bila Jasna Nemeč Novak. Bilo je to čudovito sodelovanje. Jasna Nemeč

Novak je prek mene spoznala Lajka Milisavljeviča. Ni vedela, da dela v isti hiši. Nastalo je med njima iskreno prijateljstvo, saj sta se oba iskreno trudila za koroško pesem. (Tolmajer 2022: 6)

Prizadevanje za narodopisje – kultura in znanost

Ko so leta 1969 v Delavski zbornici v Celovcu potekali Koroški kulturni dnevi v organizaciji ustanov KKZ in SPZ ter NSKS in ZSO, sta Erich Prunč in Janko Zerzer predlagala, da bi koroški Slovenci ustanovili slovenski znanstveni inštitut, ki naj bi bil skupen. Do tega sicer ni prišlo, ustanovljen pa je bil inštitut v okviru ZSO. Krščanska kulturna zveza pa je leta 1983 ustanovila etnološki oddelek, leta 1992 pa inštitut Urban Jarnik (Tolmajer 2022: 4). Oba inštituta danes dobro sodelujeta in se strokovno podpirata. Danes smo lahko hvaležni, da je Krščanska kulturna zveza zbrala okoli sebe izvrstne raziskovalke in raziskovalce – slavistko Herto Maurer-Lausegger, glasbenega etnologa Berteja Logarja, arhitekta Petra Fistra, etnologinjo Majdo Fister, umetnostno zgodovinarico Bredo Turk Vilhar in etnologinjo Marijo Makarovič – ki so sodelovali pri etnološkem oddelku Krščanske kulturne zveze, od leta 1992 naprej pa pri novoustanovljenem inštitutu Urban Jarnik, ki ga je vodil duhovnik, šolnik in etnolog Pavle Zablatnik. Nužej Tolmajer je pritegnil številne uveljavljene raziskovalce in raziskovalke iz Slovenije, predvsem pa je nagoval tudi mlade raziskovalke in raziskovalce s Koroške za sodelovanje pri inštitutu.

Avtorico pričujočega prispevka je kot študentko povabil, da je začela sodelovati pri novoustanovljenem inštitutu Urban Jarnik. Ko se je po študiju z Dunaja vrnila Uši Seireinig, je tudi njo takoj nagovoril in vključil v delo. Milko Olip, ki je bila odgovorna za gledališče pri KKZ, je nagovoril, da je prevzela tajništvo inštituta – z vso močjo si je prizadeval, da je inštitut dobil trdne osnove.

Pri inštitutu so sodelovali uveljavljeni strokovnjaki, bilo pa je tudi polno mladih, ki jih je Nužej Tolmajer podpiral pri pisanju diplomskih in magistrskih del, med njimi Polona Sketelj, Mojca Ramšak, Damjana Žbontar, Sandra Habjanič in Simona Zavratnik Zimic. Potrudil se je, da so bila diplomatska in magistrska dela objavljena v posebni seriji. Damjana Žbontar in Sandra Habjanič sta svoji zaključni deli o Radišah celo zagovarjali v Kulturnem domu na Radišah. Nužej Tolmajer je študentke in študente osebno spremljal na terenu in jim odpiral vrata do ljudi. Prizadeval pa si je tudi, da bi mlade Korošice in mladi Korošci ostali na Koroškem in tu ustvarjali.

Ko je bil ustanovljen inštitut Urban Jarnik, se je Nužej Tolmajer za narodopisno delo moral tudi zagovarjati. Narodopisje je bilo označeno kot starinsko, slovensko narodopisje tudi kot etnocentrično. Nužej Tolmajer pa je narodopisje razumel povsem drugače, kot naročilo, da je treba k ljudem, pri njih zapisovati, zapisovati in še enkrat zapisovati ter nato to objaviti in »vrniti ljudem to, kar so dali«. Na-

⁷ Duhovne pesmi je na orglah spremljala Špela Filipič. Tudi Egi Gašperšič je s svojim zborom izvajal izbor Nageletovih pesmi. Samospeve Antona Nageleta je pel dr. Anton Feinig ob spremljavi Mire Pehani in sina Andreja Feiniga.

stala je nadvse produktivna publicistična dejavnost Krščanske kulturne zveze in inštituta Urban Jarnik. Njena vrednost je toliko večja, ker večina pričevalk in pričevalcev, ki so zaupali svoja pričevanja, ne živi več. Nastala so temeljna dela, ki jih je mogoče v prihodnosti dopolniti in nadgraditi.

Nužej Tolmajer se začetkov narodopisnega dela pri KKZ spominja takole:

Pri narodopisnem delu sem imel srečo, da sem spoznal univ. prof. dr. Petra Fistra in etnologinjo prof. Majdo Fister. Profesor Fister je poznal našo koroško arhitekturo. Predlagal je, da bi na Koroško pripeljal ljubljanske študente arhitekture in da bi raziskovali arhitekturno dediščino. Iskal je tudi koroške študente arhitekture. Pridružil se je Toni Reichmann, takrat študent arhitekture, ki je raziskoval arhitekturo v Rožu. Pri Mohorjevi je leta 1989 izšla Fistrova knjiga *Ta hiša je moja in vendar moja ni*, ki je še danes osnova za spoznavanje arhitekturne dediščine južne Koroške. Knjiga je izšla tudi v nemščini. Zbirali smo se pri dr. Pavletu Zablatniku, ki je prof. Fistra velikokrat spremljal v naših krajih. Občudoval sem delo profesorja Fistra. Pripravili smo tudi razstavo, ki je bila na ogled v naših krajih, v Sloveniji in na Primorskem.

Druga pomembna osebnost na področju etnologije je bila dr. Marija Makarovič, na katero sem postal pozoren, ko je v časopisu *Nedeljski dnevnik* v člankih Kmečka abeceda predstavljala kmečka orodja in je tudi pripravila razstavo. Nagovoril sem njo in urednika časopisa ter jo povabil v šolo v Šentpeter in v farno dvorano v Šmihel, da je predstavila razstavo o orodjih, ki so pri nas tudi že šla v pozabo. Povedala mi je, kako raziskuje v Sloveniji, predvsem na slovenskem Koroškem, in razmišljal sem o tem, zakaj ne bi podobne raziskave opravila pri nas na Koroškem. Odločili smo se za kraj Sele. S seboj je pripeljala čudovito sodelavko, prof. Bredo Vilhar Turk. Povedala je tudi, da raziskuje noše in dala predlog, da bi začela raziskovati nošo in oblačilno kulturo na Zilji. Objavili smo tri knjige in pripravili tri razstave o noši in oblačilni kulturi na Zilji, v Rožu in Podjuni, raziskava o noši na Zilji pa je izšla tudi v nemščini in je tako kot temeljno delo o ziljski noši dostopna širokemu krogu ljudi. Marija Makarovič je pripeljala s seboj akademsko slikarico Jano Dolenc, ki je noše in obleke naslikala.

Marija Makarovič je vedno pisno poročala, s kom se je srečala, kaj je doživela. Veliko sem se od nje naučil. V Tinjah je sodelovala na Dnevih starostnikov. Jože Kopeinig je dal pobudo, da bi starostniki pisali svoje življenjske zgodbe, in Marija Makarovič se je obrnila name, če bi to objavili. Tako se je rodila serija *Tako smo živeli*, v kateri je izšlo 12 knjig. Predlagala je, da bi nekatere osebe posneli s filmsko kamero. Z Ivanom Klaričem je nastalo 26 filmskih dokumentacij, ki so na voljo za študijske namene. Življenjske zgodbe so nekateri pisali sami, večino pa je zapisala Marija Makarovič in sodelavke.

Pri tem se je Marija Makarovič soočala z doživljanjem travm koroških Slovencev. Prof. Vladimir Klemenčič je omenil, kakšen dragulj so ti zapisi. Danes jih koristijo dijakinja in dijaki predvsem pri pisanju predznanstvenih nalog o svojih krajih ali o življenju koroških Slovencev. Marija Makarovič je v posebnih knjigah predstavila Tomaža Holmarja, Lovra Kaslja, brata Srienca in Milko Hartman. Ne smemo pozabiti krajevnih monografij o Vogrčah ali Dobrli vasi, ki ju je uredila. Hvaležen sem ji, kako je znala nas vse navduševati za etnologijo. Bila je tudi prva znanstvena vodja inštituta Urban Jarnik. (Tolmajer 2022: 6–7)

Narodopisna bera je izredno obsežna, saj publikacije pokrivajo vsa področja etnologije: krajevne monografije, arhitekturno dediščino in bivalno kulturo, noše in oblačilno kulturo, rokodelstvo, otroške igre, šege in navade, ljudske pesmi, pripovedi in pregovore, zdravilstvo in zdravstveno kulturo in nagrobne napise. Zlasti pomembna je zbirka življenjepisov v seriji *Tako smo živeli*, v kateri je izšlo 12 knjig in bilo posnetih 26 filmov. Pomembne so krajevne monografije o Selah, Vogrčah in Dobrli vasi. Nužej Tolmajer pa je bil tudi gonilna sila pri postavitvi etnološkega muzeja na Kostanjah, prvega muzeja koroških Slovencev. V zadnjem desetletju kot predsednik Narodopisnega društva Urban Jarnik podpira obsežne dejavnosti na področju dokumentacije ledinskih in hišnih imen, zemljevidi s slovenskimi ledinskimi in hišnimi imeni pa vzbujajo pozornost na deželni, državni, evropski in mednarodni ravni.

S prizadevnostjo in spremstvom Nužeja Tolmajerja so izšle pomembne publikacije o osebnostih iz kulturnega življenja koroških Slovencev: o Tomažu Holmarju, Lovru Kaslju, o bratih Kristu in Mirku Srienču, Milki Hartman, Mirku Kumru Črčeju, Pavletu Zablatniku, Vinku Poljancu, Metodu Turnšku, Valentinu Inzku star. in Jošku Tischlerju. Inštitut Urban Jarnik pa je izdal publikacije o Urbanu Jarniku, Matiju Majarju Ziljskem in Josipu Šašlu. Nužej Tolmajer je pridobil pomembne zapuščine slovenskih kulturnih ustvarjalcev in skrbi zato, da je gradivo z objavami dostopno.⁸

Stiki s Slovenijo, zamejstvom, zdomstvom in Ziljo

Nužej Tolmajer je v dolgih letih delovanja navezal in stkal iskrena prijateljstva v celotnem slovenskem kulturnem prostoru. V svojih zahvalnih besedah našteva sodelovanja s slovenskimi ustanovami na Koroškem, z ustanovami v Sloveniji, v Ljubljani, Mariboru, na Ravnah na Koroškem in na Prevaljah, v Radovljici in Novi Gorici, v Kanalski dolini, Reziji, Benečiji, Gorici in Trstu ter v zdomstvu. Trudil se je za skupni slovenski kulturni prostor in za so-

⁸ Publikacije Slovenskega narodopisnega inštituta Urban Jarnik in Krščanske kulturne zveze so dostopne na spletnih straneh SNI Urban Jarnik (<https://www.ethno.at/publikacije/uebersicht/sl>) in KKZ (<http://www.kkz.at/publikacije>).

delovanja po vsem zamejstvu, pri Slovencih v Italiji, na avstrijskem Štajerskem, v Porabju in na Hrvaškem ter za stike s Slovenci po svetu – v Južni in Severni Ameriki, v Evropi in Avstraliji (Tolmajer 2022: 7–10).

Prav posebej pa mu je pri srcu naša Zilja, zato se je letos zelo razveselil obiska ministrice Helene Jaklitsch na Zilji. Hodil je na Ziljo in tja vodil raziskovalke in raziskovalce, ko slovenska pesem in beseda tam niso bili zaželeni. Na Ziljo je opozoril Lajka Milisavljeviča, Marijo Makarovič, Bredo Vilhar, Uši Sereinig in druge, da so beležili ziljske kulturne posebnosti in kulturno zgodovino Ziljanov, ziljske slovenske pesmi in ziljsko narečje. Vztrajal je, in danes se tega jezikovnega bogastva na Zilji zavedajo tudi nemško govoreči sodeželani.

Zaključek

Nužej Tolmajer je pri svojem delu doživljal tudi grenke trenutke, razočaranja s strani koroških nestrpnih, pa tudi znotraj narodne skupnosti. Ko smo se mladi vključevali v slovenske strukture in jih začeli sooblikovati in smo bili soočeni s tem, kako prepir hromi delovanje med nami, mi je vrstnik nekoč rekel: »Občudujem Nužeja. Koliko je on že grenkega doživel, pa je še zmožen, da gori kot prvi dan. Ne vem, če bom jaz tako dolgo zdržal« (Piko-Rustia 2022: 6). Zato je pomembna Tischlerjeva nagrada, ki postavlja na oder osebe, ki se trudijo za slovenski jezik in kulturo na Koroškem, z vsem srcem, z vsem prepričanjem, z vsem svojim življenjem, in tako zagotavljajo manjšini jezikovni in kulturni napredek.

Če bi danes tukaj govoril Joško Tischler, bi rekel: »Nužej, ponosen sem nate. Hvala za vse.« Hvala za vse, to ti izrekamo tudi mi vsi skupaj na Koroškem – od Šmohorja na Zilji do Potoč v Podjuni, Slovenija, zamejstvo in zdomstvo (Piko-Rustia 2022: 6).

Dragoceni so ti njegovi spomini, ki sta jih z avtorico pričujočega prispevka nekajkrat zapisovala za razne priloznosti. Ob podelitvi nagrade je bila zato dana tudi javna obljuba, da bo inštitut Urban Jarnik rad zapisal še več njegovih izkušenj in spominov – da bo ostalo zapisano in

ne bo pozabljeno. Kot je odličen organizator in sposoben dokumentalist, je s svojo bogato življenjsko zgodbo tudi odličen pričevalec.

Viri in literatura

GAŠPERŠIČ, Egi: Lavdacija ob podelitvi Tischlerjeve nagrade. Celovec, Tischlerjeva dvorana, 29. 1. 2022. Spletna stran Narodnega sveta koroških Slovencev; <https://www.nsk.at/aktuell/detail/sl/nuzhej-tolmaier-je-prejel-xliiii.-tischlerjevo-nagrado>, 6. 4. 2022.

INZKO, Valentin: O dr. Tischlerju in Tischlerjevi nagradi. Nagovor ob podelitvi Tischlerjeve nagrade. Celovec, Tischlerjeva dvorana, 29. 1. Spletna stran Narodnega sveta koroških Slovencev; <https://www.nsk.at/aktuell/detail/sl/nuzhej-tolmaier-je-prejel-xliiii.-tischlerjevo-nagrado>, 6. 4. 2022.

PIKO-RUSTIA, Martina: Lavdacija ob podelitvi Tischlerjeve nagrade. Celovec, Tischlerjeva dvorana, 29. 1. 2022. Spletna stran Narodnega sveta koroških Slovencev; <https://www.nsk.at/aktuell/detail/sl/nuzhej-tolmaier-je-prejel-xliiii.-tischlerjevo-nagrado>, 6. 4. 2022.

Spletni vir 1: Nužej Tolmajer: Zame je popolnoma jasno: Če ne bi bilo kulture, nas ne bi bilo več. Nedelja, 13. 01. 2022; <https://www.kath-kirche-kaernten.at/dioezese/detail/C2646/zame-je-popolnoma-jasno-che-ne-bi-bilo-kulture-nas-ne-bi-bilo-vech>, 22. 2. 2022.

TOLMAJER, Nužej: Pozabimo naj ne, odpustimo pa. *Večer – Sobotna priloga*, 5. avgust 2017, 30.

TOLMAJER, Nužej: Zahvala ob podelitvi Tischlerjeve nagrade. Celovec, Tischlerjeva dvorana, 29. 1. 2022. Spletna stran Narodnega sveta koroških Slovencev; <https://www.nsk.at/aktuell/detail/sl/nuzhej-tolmaier-je-prejel-xliiii.-tischlerjevo-nagrado>, 6. 4. 2022.

VARL, Breda: Lavdacija ob podelitvi Tischlerjeve nagrade. Celovec, Tischlerjeva dvorana, 29. 1. 2022. Spletna stran Narodnega sveta koroških Slovencev; <https://www.nsk.at/aktuell/detail/sl/nuzhej-tolmaier-je-prejel-xliiii.-tischlerjevo-nagrado>, 6. 4. 2022.